

Gemensamt

- att outsourca till allmänningarna -

”Iure naturali sunt omnia omnibus.”

Den här texten är ett projektarbete av studenter på Lärarprogrammet vid Linköpings universitet. Vi har gjort vissa mindre ändringar och tillägg för att den ska kännas mindre ”uppsatslik”, men ändå behållit metoddelen och strukturen. Vill du så kan du hoppa över metoddelen och förstå texten lika bra ändå.

Version 2

Upplagd på Fredriks blogg tusenpekpinnar.wordpress.com i juni 2010.

Gemensamt – att outsourca till allmänningarna
Staffan Lindblad & Fredrik Åslund
Samhällskunskap, Lärarprogrammet vid Linköpings universitet
Samhällsvetenskapligt projekt | 9SH341/9SH241 | 15 hp
Vårterminen 2010
Handledare: Lisa Hansson

ammanfattning

Produktionskostnaderna för en rad olika varor sjunker i snabb takt. Resultatet blir att en allt mindre del av befolkningen arbetar med direkt materiell produktion. Det talas om tjänstesamhälle och kunskapsekonomi. Samtidigt har nya, friare samarbetsformer och produktionsmetoder dykt upp i utkanten av den formella ekonomin - främst på men inte begränsat till internet. Många av våra fritidssysslor går att i viss mån betrakta som produktion, till exempel när vi tittar på och skapar Youtube-filmer, bidrar till Wikipedia, bloggar, programmerar open source-programvara, utnyttjar kommunikationsmedel som Facebook och så vidare.

Vi har sett att det finns likheter mellan hur å ena sidan den företagsinriktade managementlitteraturen och å andra sidan den autonoma marxismen beskriver denna utveckling. I arbetet ställs *Free* av Chris Anderson och *Wikinomics* av Don Tapscott & Anthony D. Williams i relation till några av de centrala teorierna i *Commonwealth* av Michael Hardt och Antonio Negri. Avsikten och syftet i arbetet är att utröna i vilken mån dessa verklighetsbeskrivningar från traditionellt åtskilda läger har liknande tolkningar av den samtida ekonomiska utvecklingen, i vilken mån de är förenliga med varandra men även var det uppstår konflikter.

I arbetets diskussion och slutats visar vi att de olika perspektiven är ense om hur ekonomin utvecklats. Managementlitteraturen undersöker metoder för att tjäna pengar på de fria produktionsformerna. Genom detta förordar de en typ av produktionseffektivisering som kan skynda på utvecklingen snarare än bromsa den. De olika perspektiven har olika fokus och motiv, men det betyder alltså inte att de inte kan dra åt samma håll. Fria samarbeten - det som i arbetet kallas allmänningar - behöver inte nödvändigtvis korrumpas för att någon tjänar pengar på dem. Det betyder dock inte att det inte finns konfliktytor i denna utvecklings framtid. Den kanske största frågan är hur vinsterna från effektiviseringarna fördelas.

Innehållsförteckning

Inledning	4
Syfte, frågeställningar och hypotes:.....	5
Bakgrundslitteratur	6
Metod	9
Att spara byggställningen när huset är färdigt.....	9
Deduktiv idéanalys.....	9
Metodproblem & kravet på intersubjektivitet.....	10
Urval.....	11
The Royal We.....	11
Teori: Commonwealth: 5 punkter	12
1: Den immateriella produktionens dominans och betydelse.....	13
2: Värde skapas allt mer utanför arbetsplatsernas väggar	13
3: Immateriell ekonomi bygger på konstruerad knapphet.....	13
4: Produktivitet förutsätter frihet.....	14
5: Vägen ut ur kapitalismen - byggandet av allmänningar.....	14
Analys	16
Analys: Free!	16
1: Den immateriella produktionens dominans och betydelse.....	16
2: Värde skapas allt mer utanför arbetsplatsernas väggar	17
3: Immateriell ekonomi bygger på konstruerad knapphet.....	18
4: Produktivitet förutsätter frihet.....	19
5: Vägen ut ur kapitalismen - byggandet av allmänningar.....	19
Analys: Wikinomics	20
1: Den immateriella produktionens dominans och betydelse.....	20
2: Värde skapas allt mer utanför arbetsplatsernas väggar.....	20
3: Immateriell ekonomi bygger på konstruerad knapphet.....	21
4: Produktivitet förutsätter frihet.....	22
5: Vägen ut ur kapitalismen - byggandet av allmänningar.....	23
Diskussion	24
Vad är en marknad?.....	24
Konflikt & maktbalans.....	25
Att outsourca till allmänningen.....	25
Litteraturförteckning	27

"Gemenskaper uppstår när människor finner varandra, när de fungerar ihop, och bestämmer sig för en gemensam väg. Gemenskapen är kanske det som bestäms vid ett ögonblick där vi normalt skulle skiljas åt. Det är glädjen i mötet som överlever dess förväntade slut. Det är det som får oss att säga "vi", och gör det till en händelse. Det konstiga är inte att folk som känner samhörighet till varandra bildar gemenskaper, utan snarare att människor fortsätter vara separerade från varandra. Borde inte gemenskaper uppstå överallt?"

Osynliga kommittén - Det stundande upproret

nledning

De låga produktionskostnader som den tekniska utvecklingen medfört har skapat en yta för en förändrad ekonomi, framför allt på men inte begränsad till internet. Alla arbetar inte längre från soluppgång till solnedgång med fysiskt utmattande arbeten, utan människor i framför allt västvärlden går hem efter arbetet och fortsätter med en produktion av varor och tjänster som ett intresse. Miljontals människor investerar otaliga timmar av sin fritid med att göra underhållande videoklipp till Youtube, skriva på hobbyforum, skriva Wikipediaartiklar och så vidare i en till synes obegränsad utsträckning. Paradoxen på denna typ av produktion är kanske annars open source-programvara¹ som Linux - ett fritt utvecklat gratisalternativ till operativsystem som Windows och Mac OS . Många företag har börjat inse värdet i att inkorporera denna produktion som sker utanför det egna företaget i dess egna verksamhet och tjäna pengar på den. Detta både spar in och genererar ansevärda mängder pengar årligen (jfr. Anderson 2009:162ff). Hit hör dock inte bara de exempel vi listat ovan - de som resulterar i konkreta produkter. Även att till exempel titta på Youtube eller att läsa på forum är att betrakta som produktion. Facebook och Google hör till dem som tjänar pengar på att erbjuda gratistjänster som i kraft av det stora antalet användare lockar företag att göra reklam på respektive webbsida. Ett annat exempel är skoföretag som Nike, som tjänar pengar på att få sina sneakers associerade med attraktiva subkulturer som ger dem en attityd de annars hade fått skapa helt på egen hand via marknadsföring.

Det finns olika perspektiv på eller tolkningar av denna utveckling av produktionen. Som vi kommer se i litteraturgenomgången fokuserar teoriströmningen autonom marxism mycket på dessa förändringar av ekonomin. Det finns även en rik flora av så kallad managementlitteratur som har

¹ Öppen källkod, eller öppen/fri programvara, är programvara där användaren får modifiera och sprida vidare programmet på valfritt sätt.

som syfte att visa hur företag kan hantera dessa förändringar. I det här arbetet ämnar vi att ta reda på hur Michael Hardt och Antonio Negri i *Commonwealth* (2009), som representerar ett autonomt marxistiskt perspektiv, samt Chris Anderson i *Free* (2009) och Don Tapscott och Anthony D. Williams i *Wikinomics* (2006) - båda exempel på managementlitteratur - ser på den här utvecklingen. Finns det flera olika beskrivningar av ekonomins utveckling som ser samma tendenser, från olika läger?

Vi anser det vara intressant att ställa dessa mot varandra då de representerar en motsättning byggd på olika platser i produktionen och vem man talar till. Managementlitteraturen fokuserar på vinstmaximering för företagen och strategier för företagsledare, medan den autonoma marxismen menar sig fokusera på strategier för alla människors - i deras roll som arbetare såväl som andra roller - kamp för att få en större del av makten och den ekonomiska kakan.

Syfte, frågeställningar och hypotes:

Vi har valt att lyfta fram ett antal resonemang ur *Commonwealth* (2009) som vi söker att hitta empiriska motsvarigheter till i *Free* (2009) och *Wikinomics* (2006), för att se i vilken mån deras verklighetsbeskrivningar överensstämmer. Finns det idéer inom både den autonoma marxismen och managementteorin som beskriver utvecklingen på ett liknande sätt? Om dessa vitt skilda perspektiv har en samstämmig bild av den ekonomiska utvecklingen så anser vi att detta skulle visa på ett stort behov av vidare forskning. Dessutom anser vi det vara mycket intressant att se huruvida dessa skilda intressen kan komma att sträva mot samma mål, och i vilken utsträckning de kan förväntas komma att hamna i konflikt med varandra.

- Kan vi hitta stöd för *Commonwealths* resonemang i de två businessmanifesten?
- I vilken mån drar dessa utvecklingen åt samma håll samt vilka potentiella konflikter finns mellan perspektiven?

Vår tes är att dessa perspektiv inte uteslutande måste ses som motsatta varandra, utan att de tvärt om beskriver samma utveckling från två olika håll.

"Det innebär den fria utvecklingen av individualiteterna ... reduceringen av samhällets nödvändiga arbete till ett minimum som möjliggör individernas konstnärliga, vetenskapliga etcetera, utbildning under den nu för dem alla disponibla tiden och genom de nu för dem alla skapade medlen."

Karl Marx - *Fragmentet om maskiner*

akgrundslitteratur

Vi kommer att sätta vårt arbete i sammanhang genom att referera två artiklar av Adam Arvidsson respektive Tiziana Terranova som kort behandlat vårt ämne. Vi anser det också relevant att kort referera två angränsande diskussioner som har tydlig koppling till ämnet.

Först vill vi avgränsa oss något genom att påpeka vad vi inte är ute efter att göra. Det är en begriplig tolkning att se vårt arbete som en del av diskussionen om "ideologiernas död" eller "bortom höger och vänster". Denna diskussion förs mellan dem som hävdar att begrepp som höger och vänster spelat ut sin roll och att politiken nu handlar om att tillsammans komma fram till en konsensus kring den bästa utvecklingen (se exempelvis Thompson 2009). Vi förstår att det kan vara lätt att uppfatta denna uppsats som en sådan, men vi vill noga understryka att även om vår tes är att det finns samverkande strömningar inom både managementlitteraturen och den autonoma marxistiska teorin så ska det inte tolkas som att denna utveckling inte kan rymma starkt motsatta intressen.

I artikeln "*Grundrisse* och det allmänna intellektet" beskriver Adam Arvidsson (2002) den autonoma marxismens teorier om hur kapitalismen² förändrats under de senaste årtiondena. Teorierna försöker förklara hur vi, trots en kraftigt ökad produktivitet och trots en enorm automatisering av produktionen ändå fortsätter arbeta lika många timmar som tidigare. Hur har

2 Betydelse i denna uppsats: Ett ekonomiskt system av fullständig privat äganderätt där människor arbetar åt personer eller organisationer med stora mängder kapital i utbyte mot lön. Tack vare det ojämnliska maktförhållandet får den genomsnittlige anställda alltid mindre i lön än värdet av det hon producerar. Detta ojämnliska förhållande reproduceras tack vare denna profit. En alternativ formulering: ett system där alla - oavsett lön, förmögenhet eller makt - tvingas ta en plats inom ett kapitalistiskt system och genom att ställa upp på spelreglerna bidrar till att upprätthålla detta system.

kapitalismen lyckats fortsätta att skapa värde trots att allt färre personer behövs i rent materiell produktion? Svaret, enligt de autonoma marxisterna, är att kapitalet³ höjt blickarna till det som pågår utanför fabrikenas väggar (Arvidsson 2002:28). Den nya strategin är att använda sig av det som produceras utanför det ekonomiska systemet, förpacka det och sälja det med vinst.

Vad är det då som produceras utanför arbetsplatsernas väggar - och vad/vilka är det som producerar? Med en autonom marxistisk term kallas detta produktiva naturfenomen för "det allmänna intellektet". Det allmänna intellektet är den gemensamma kunskap och de gemensamma livsmönster som vi producerar i vårt sociala liv. Konkreta exempel som kan förtydliga detta resonemang kan vara hur vi producerar uppslagsverk (Wikipedia), visuell underhållning (Youtube), musik (Myspace, mp3) och programvara (open source såsom Linux, Firefox med mera). Men det kan också handla om hur kapitalet använder sig av bland annat subkulturer för att öka värdet hos varumärken. Tidigare var reklamen inriktad på att övertala kunderna om att de ville ha något. Nu handlar varumärkesbyggande om att hitta en "autentisk" kultur och försöka associera sin produkt med denna kultur. Arvidsson använder exemplet skor: när Nike säljer dyra sneakers så kan de höja priserna tack vare att skorna associeras med en cool fattig innerstadskultur. Bland dessa ungdomar blir skorna en del av livsstilen, men även för medelklassungdomar i förorten blir dessa skor ett sätt att köpa lite av den attityd de själva anser sig sakna. Amerikanska politiker har här uppmärksammat att det Nike gör är just att använda dessa innerstadsungdomars gratisarbete - den "hype" som ungdomarna och deras subkultur skapar är ett produktivt arbete som höjer värdet på skorna. (Arvidsson 2002:35)

Arvidsson beskriver hur managementteorin och forskning kring marknadsföring sysselsatt sig med frågan om hur företag ska kunna tjäna pengar på dessa gratisarbeten. Enligt Arvidsson är det i dessa managementkretsar en vedertagen sanning att människor producerar bäst när de får kreativ frihet. Samtidigt måste kapitalet på något sätt hålla kvar dessa fria producenter under sin kontroll. Konflikten ligger i det faktum att den produktiva gemenskapen är just en social process och ytterst inte går att reducera till enskilda individer som kan lösgöras från sitt sammanhang och flyttas till ett nytt (inom företagets väggar). Lösningen är att företagen snarare associerar sig med dessa individer - de betalar för tillgång till den kreativa processen i sin helhet genom att köpa en individs konkreta produktion och förvandla den till intellektuell egendom. (Arvidsson 2002:31f.)

Arvidsson avslutar sin artikel med en alldeles ny typ av revolutionär uppmaning. Vänsterns misstag har enligt honom varit att tro att vi måste göra revolution mot ett kapitalistiskt system och istället införa kommunism eller socialism. Sanningen, enligt Arvidsson, är tvärtom att denna kommunism redan existerar här mitt ibland oss - i form av det allmänna intellekt som vuxit explosionsartat tack vare internets framväxt. Det vi måste göra är att försvara denna kommunism från kapitalets angrepp - skapa möjlighet att odla dessa fria samarbeten utan att låta kapitalet ta kontroll över dem. (Arvidsson 2002:40f.)

Även Tiziana Terranova behandlar ämnet i artikeln "Gratis arbetskraft: att producera kultur för den

3 En summa pengar som investeras i produktion med syftet att växa till mer pengar. I princip synonymt med "kapitalist". Termen kapital är tydligare då det pekar på att det inte handlar om enskilda förmögna personer som tvingar andra att arbeta i deras fabriker, utan om en komplex social relation av makt och hierarkier där grunden är att den absoluta majoriteten måste sälja sitt arbete för att överleva, och där ojämlikheten reproduceras genom mervärde och profit. (se t.ex. Hardt & Negri 2009:136)

nya ekonomin". Terranova är betydligt mer kritisk till dem som menar att denna immateriella produktion skulle innebära någon ökad frihet eller "inneboende kommunism". Hon menar att detta är att överskatta denna produktions självständighet gentemot ekonomin, och att denna produktion snarast är en del av kapitalismen då den fyller en grundläggande funktion inom "kunskapsekonomin". Även innan internets framväxt har kapitalet använt sig av "fritt" skapande subkulturer för att sälja varor. I dessa fall gör vi oss dock inga illusioner om friheten hos dessa subkulturer. Vinstintressena och reklamens bidrag till att forma dessa kulturer erkänns som ett problem, och det är vanligt med anklagelser om att förment "autentiska" kulturutövare eller personligheter "sålt sig" till stora företag. (Terranova 2001:96-100)

Artikeln diskuterar också managementlitteraturens syn på den nya ekonomin, och citerar en av Tapscotts tidigare texter där Terranova menar att han ger uttryck för en syn som innebär att alla klasskonflikter upplöses i den nya, fria kunskapsekonomin. Terranova anger att ett av syftena med artikeln är att undersöka just hur dessa teorier kan förekomma både hos vänstern och i managementlitteraturen. Hennes slutsats är att vänstern misstar sig, då denna utveckling innebär att företagen kan öka sina vinster och gå stärkta ur förändringarna. (Terranova 2001:97f.)

Tanken på att kapitalismen och motståndet mot kapitalismen på något sätt skulle kunna samverka har också fått utstå kritik från annat håll. Bland de mest kända kritikerna hittas psykoanalytikern Slavoj Žižek som kritiserat både Hardt och Negri och (framför allt) filosoferna Gilles Deleuze och Felix Guattari som starkt influerat deras tolkning av den autonoma marxismen. Žižek menar att kapitalismen inte längre härskar genom centralisering och likriktning utan att den tvärt om utvecklats till att slå mynt av mångfald, självorganisering och individuell kreativitet. I ljuset av detta blir en självutnämnd vänsterfilosofi som utmålar denna utveckling som revolutionär bara en sorts följa-med-filosofi som passar kapitalismen som hand i handske. (Žižek 2004:183ff.)

Arvidsson och Terranova ovan representerar två olika antikapitalistiska perspektiv, men kommer till radikalt olika slutsatser. Där Terranova ser med skepsis på utvecklingen vill Arvidsson snarare bejaka delar av den och se hur den kan gynna hans antikapitalistiska utgångspunkt. Spänningen mellan dessa perspektiv är intressant att ta med sig i den fortsatta läsningen av vår text. Arvidssons resonemang om hur internet påverkar tillväxten av det allmänna intellektet utgör också en grund för hur vi i uppsatsen kommer att lägga stort men inte ensamt fokus just på internetrelaterad produktion.

"... den sanning som vetenskapen söker, skall vara mänsklighetens gemensamma egendom."

von Wright, citerad i Lundquist 1997:52

Att spara byggställningen när huset är färdigt

Lennart Lundquist jämför i *Det vetenskapliga studiet av politik* (Lundquist 1993:50f) det akademiska skrivandet med byggarbetarens arbete med ett hus. Metoddelen kan liknas vid den byggställning som används för att möjliggöra arbetet. När vi anser att ett hus är desto vackrare och mer funktionellt utan omgivande byggställning kan det motsatta sägas gälla för en akademisk text. Ett av de huvudsakliga syftena med metodavsnitt som detta är att visa för läsaren hur vi som författare gått till väga för att uppnå de resultat vi uppnått.

Deduktiv idéanalys

Vårt tillvägagångssätt i detta arbete är en idéanalys av deduktiv typ. En deduktiv metod innebär att vi utgår från ett antal teoretiska premisser och testar om dessa har motsvarigheter i det empiriska materialet. I motsats till en induktiv studie, där datainsamlingen föregår teoribildningen, har vi redan från början en teori om verkligheten som vi avser att testa gentemot ett empiriskt material. (Bryman 2008:10f.)

För läsbarheten och för att tydligt visa vår egen utgångspunkt har vi alltså valt att läsa businessmanifesten utifrån den mer teoretiskt inriktade *Commonwealth*. I teoridelen redovisar vi ett antal centrala resonemang ur *Commonwealth*. Dessa resonemang blir den ram utifrån vilken businessmanifesten läses och analyseras. Vår avsikt med detta upplägg är att uppnå en stor tydlighet kring vårt tillvägagångssätt och ge läsaren möjlighet att kritiskt granska varje steg i undersökningen för sig.

Det skulle alltså kunna formuleras så att vårt mål är att med hjälp av businessmanifesten försöka falsifiera eller stödja den teori som *Commonwealth* lägger fram. I *Textens mening och makt* av Göran Bergström och Kristina Boréus beskriver författarna Herbert Tingstens idékritik, som bland annat utgick från föresatsen att ideologier går att falsifiera utifrån en bedömning av deras utsagor om verkligheten. Denna syn på idékritik har dock fått utstå kritik från flera håll. Man kan fråga sig om det verkligen är rimligt att falsifiera en hel ideologi på grundval av ett fåtal utsagor om verkligheten. Ideologiers normativa natur innebär att de handlar minst lika mycket om hur det borde vara som hur det faktiskt är. (Bergström & Boréus 2005:151f.) I grund och botten håller vi med om denna kritik mot Tingstens metod. Samtidigt menar vi att denna undersökning, förutsatt att vårt tillvägagångssätt i övrigt varit korrekt, kan peka på en möjlig tendens och visa på ett eventuellt behov av vidare forskning kring den ekonomiska utvecklingen.

Genom att vi inleder med att presentera *Commonwealths* utgångspunkter på ett schematiskt och tydligt sätt får läsaren möjlighet att själv bedöma om vår beskrivning av teorin är rimlig eller korrekt. Då *Commonwealth*, på grund av sitt något snåriga språk och grund i andra omdebatterade teorier, hör till den kategori teoretiska verk vars innehåll kan bli föremål för flera olika tolkningar blir detta extra viktigt. Det är viktigt att vi inte bygger våra analyser på en underliggande icke redovisad förståelse av teorin och att vi tydligt definierar innebörden av centrala begrepp för att undvika missförstånd (Lundquist 1993:49). På grund av detta har vi valt att förtydliga några av de centrala teoretiska begreppen med fotnoter i samband med att de introduceras för första gången. Vi avser att vara tydliga även i den löpande texten, men då ord som kapitalism, kommunism och socialism är så starkt laddade vill vi undanröja all risk för missförstånd. Det är viktigt att fråga sig om de olika författarna använder olika begrepp på samma sätt - när till exempel *Commonwealth* tar upp ett begrepp som "socialism", är det samma sorts socialism som eventuellt beskrivs i *Free & Wikinomics*? Vi kommer att svara på dessa frågor i fotnoter och i den avslutande diskussionen.

Metodproblem & kravet på intersubjektivitet

Bergström och Boréus (2005:171) menar att alla klassifikationsscheman och schematiska uppställningar dras med ett grundläggande problem. Frågan är om vi inte väljer vad vi vill hitta i empirin redan när vi formulerar tolkningsramarna. Är dessa tolkningsramar en objektiv metod eller en spegling av ett resultat vi redan hittat eller förväntar oss att hitta? Svaret måste bli att denna invändning naturligtvis rymmer en del sanning, men att detta inte är något problem förutsatt att vi är öppna med vår process. Om vi drivs av en vilja att lägga allt i ljuset - vilket uttrycks bland annat genom vår strävan efter ett tydligt upplägg av teori och analys - så blir det lätt för läsaren att bedöma om våra tolkningar och beskrivningar är rimliga. Förutsatt att läsaren inte stödjer sig på en objektiv syn på vetenskap så borde detta således inte ses som ett problem (se även motsvarande diskussion i Carlstedt 2003:126).

Vårt mål måste vara att med hjälp av ett systematiskt tillvägagångssätt uppnå transparens och intersubjektivitet. Tanken med att tydligt redovisa forskningsprocessen är att alla med en grundläggande vetenskaplig utbildning (och förhoppningsvis fler än dessa!) ska kunna följa vår process. Målsättningen är att någon som upprepar vår process åtminstone kommer att kunna förstå hur vi nått de slutsatser vi nått och att de är rimliga utifrån vår empiri. Lyckas vi med detta har vi

lyckats uppnå kravet på intersubjektivitet (Lundquist 1993:47-54).

Urval

Ett annat metodproblem blir validitetsrelaterat - i vilken utsträckning undersöker vi det vi ämnar att undersöka? Är teorierna i *Commonwealth* relevanta och rimliga för att undersöka den samtida ekonomiska utvecklingen, och i vilken utsträckning testar vi faktiskt det? I vilken mån kan man generalisera kring det avhandlade ämnet med bakgrund av vårt resultat - täcker vår empiri och slutsatserna kring den in så pass mycket av den samtida ekonomiska utvecklingen att det går att utvidga den för att gälla under bredare villkor? (Bryman, 2008:32) Vi har valt att använda oss av två böcker för att belägga en omfattande teori om samtidens ekonomiska utveckling. Vad får detta urval för konsekvenser för våra slutsatser? Hur mycket slutsatser kan man egentligen dra ur ett arbete baserat på en begränsad mängd empiri? Vad, i dagens politik eller ekonomi, representerar egentligen de här böckerna? Vi menar att förutsatt att läsaren håller med om att vår föresatts att jämföra managementlitteratur med autonom marxism av senare datum så är vårt urval mycket rimligt. De två businessmanifesten hör till de mest omskrivna inom sin genre, och *Commonwealth* är den avslutande boken i en trilogi som varit den kanske mest tongivande inom autonom marxism under det senaste decenniet.

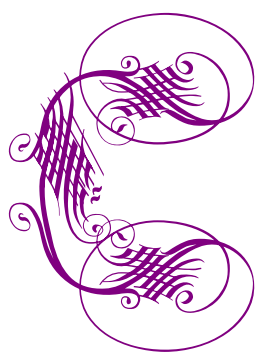
Det viktigaste är att resultatet är rimligt utifrån det material vi faktiskt valt. Det finns naturligtvis alltid fler källor som skulle ha kunnat undersökas, men för att över huvud taget kunna genomföra en analys måste vi avgränsa oss. Endast om denna avgränsning görs på ett uppenbart godtyckligt sätt äventyrar detta konstaterande våra slutsatser giltighet (Carlstedt 2003:126f).

The Royal We

Slutligen känner i att det är på sin plats att problematisera hur vi använder ord som "vi", "många" och "man" i denna text. Risken med detta språkbruk är naturligtvis att osynliggöra de alternativa erfarenheter som inte ryms inom våra fokusfält. Det finns dock inte plats i denna uppsats att noggrant undersöka vilka mönster av klass, genus, ålder eller geografi som betingar den här utvecklingen. Istället får läsaren själv fråga sig i vilken grad den beskrivna utvecklingen går att översätta till de egna upplevelserna, och eventuellt placera i helt nya kontexter.

"Vägran är verkligen upptakten till en befrielsepolitik, men bara en upptakt. ... Vi måste skapa en ny samhällskropp, vilket är ett projekt som långt överskrider vägran. Våra flyktlinjer, vårt exodus, måste vara konstituerande och skapa verkliga alternativ. Bortom blotta vägran eller som en del av denna vägran måste vi också skapa nya livsformer och framför allt en ny gemenskap."

Hardt & Negri – *Imperiet*

ommonwealth: 5 punkter

Commonwealth av Michael Hardt och Antonio Negri (2009) utgör ett av de senare tillskotten till den autonoma marxistiska traditionen. Vi har ansett denna tradition intressant eftersom den, som vi sett i litteraturgenomgången, fokuserat på det arbete som de menar äger rum i "den sociala fabriken" - det vill säga hur obetalt hemarbete, arbetslöshet och fritid på olika sätt bidrar till den kapitalistiska ekonomin. *Commonwealth* representerar den senaste utvecklingen av denna teori. De diskuterar hur kapitalet - de privata ekonomiska intressena - använder sig av det gemensamma - en typ av immateriell produktion som pågår överallt - för att tjäna pengar.

I detta avsnitt är det vår avsikt att presentera några av de centrala idéerna i *Commonwealth*. Vi kommer att fokusera på det som rör det gemensamma (the common - i princip synonymt med "det allmänna intellektet" som vi introducerade i litteraturgenomgången) och dettas relation till den kapitalistiska produktionen, samt allmänningen (the common) som exempel på en "kommunistisk"⁴ yta som ligger utanför kapitalismen.

Vi är medvetna om att dessa fem utgångspunkter till viss del överlappar varandra. Vår avsikt är att varje enskild utgångspunkt bygger på och förutsätter de tidigare, för att på så vis skapa en tydlig

⁴ "(...) what the private is to capitalism and what the public is to socialism, the common is to communism." (Hardt & Negri 2009:273) Nick Dyer-Whiteford har även lanserat begreppet "commonism" som ett alternativ till kommunism, även om man skulle kunna hävda att hans användning av ordet har större likheter med socialism än vad Hardt & Negris kommunism har. (Dyer-Whiteford 2007) Det som skiljer kommunism från socialism och kapitalism är, enligt denna definition, att kommunistisk produktion inte planeras av en formell institution eller utförs i utbyte mot betalning, utan sker under helt fria former.

struktur för vår analys. Vi har i övrigt ansträngt oss för att renodla de fem punkterna så mycket vi kunnat utan att göra våld på teorins komplexitet.

1: Den immateriella produktionens dominans och betydelse

En av de första förutsättningarna för att förstå teorin om det gemensamma är hur immateriell produktion av kunskap, design, livsstil - till och med mellanmännsliga relationer - blivit mer centralt än produktionen av fysiska varor. Kapitalet stod inför ett allvarligt problem - de individuella kapitalisterna tvingades att genom automatisering effektivisera produktionen för att öka sina vinster och för att bli mindre beroende av bråkiga och dyra arbetare. Samma effektivisering har dock lett till att den samhälleligt nödvändiga arbetstiden för att producera många fysiska livsnödvändigheter har sjunkit radikalt - betydligt färre arbetare kan sysselsättas i produktionen av fysiska varor. Istället används en allt större del av den totala samhälleliga arbetstiden till tjänster, design, kunskapsarbete, administration och liknande immateriell produktion (Hardt & Negri 2009:131-149) Detta innebär inte att produktionen av fysiska varor såsom bilar eller mat blivit obetydlig eller att mängden materiella produkter över huvud taget minskat. Det betyder däremot att dessa produkters immateriella egenskaper nu ofta utgör en majoritet av deras värde.⁵ (Hardt & Negri 2009:132) Reklam och varumärkesbyggande är ett självklart exempel på detta, men det innebär inte att reklamen enbart överför sin produktionskostnad, sitt värde, på produkterna. Precis som vi såg i exemplet Nikeskor i litteraturgenomgången så innebär även den "hype" som skapas i samhället kring enskilda produkter en ökning av produktens värde. Den värdeskapande processen pågår överallt i samhället, och den är immateriell till sin natur.

2: Värde skapas allt mer utanför arbetsplatsernas väggar

Hardt och Negri resonerar kring att Marx såg kapitalisten som någon som stod för en plats och ett sammanhang där samarbete kunde äga rum, där en gemensam lärprocess kunde uppstå och där vi tillsammans med kollegor och realkapital (det vill säga de tekniska hjälpmedel som egentligen endast är materialiserat mänskligt arbete och mänsklig kunskap) kunde producera något mer än vi kunde göra på egen hand utanför fabriken. När betydelsen av den materiella produktionen nu minskat och en allt större del av värdet istället produceras utanför arbetsplatsens väggar, i olika abstrakta sociala sammanhang likaväl som mer konkret produktiva samarbeten så blir kapitalets strategi istället att försöka lägga beslag på något som producerats utanför dets direkta kontroll. (Hardt & Negri 2009:137-142)

3: Immateriell ekonomi bygger på konstruerad knapphet

Hardt & Negri menar att resultaten av immateriell produktion är potentiellt oändliga. Ger jag dig min bok så har jag den inte kvar, men ger jag dig en kopia av en pdf-fil så har jag kvar densamma. För att kunna förvandla dessa produkter till värde måste dock kapitalet skapa en konstruerad

5 Värdet hos en vara utgörs enligt marxistisk teori av det samhälleligt nödvändiga arbete som behövs för att producera den. Hardt och Negri menar att det på Marx tid kan ha varit teoretiskt möjligt att räkna ut den arbetstid som var nedlagd i produktionen av en typ av vara och, genom att räkna ut ett genomsnitt av den samhälleligt nödvändiga arbetstiden, därigenom se att denna arbetstid motsvarade priset på varan. Nu, menar de, har det dock blivit omöjligt att räkna värde på detta sätt. Kapitalet skapar istället vinst genom att fånga in frukterna av ett arbete som pågår överallt i samhället och förvandla det till värde. Arbetstiden är alltså fortfarande grunden till värdet, men den är mycket mer abstrakt och omöjlig att mäta. (Hardt & Negri 2009:312-321)

knapphet - en konstruerad brist som gör människor villiga att betala. Det måste fånga in resultaten av den fria produktion som pågår utanför arbetsplatsernas väggar för att kunna sälja den och förvandla det till värde. (Hardt & Negri 2009:139) Ett tydligt exempel är produktionen av kunskap i allmänhet och vetenskap i synnerhet. För att kunna sätta en prislapp på resultaten av denna produktion tvingas kapitalet låsa in den med patent och upphovsrätt. (Hardt & Negri 2009:145f.)

4: Produktivitet förutsätter frihet

Den inlåsning som beskrivs under punkt tre riskerar dock att minska produktiviteten. Hardt och Negri menar att frihet och mångfald är förutsättningar för effektiv produktion - och för produktion av det gemensamma. Mångfalden i storstaden - metropolen - är en förutsättning för oväntade möten och oanade blandningar av tankar och affekter. Inga nya tankar föds i isolering, i småstaden lunskar livet för det mesta på som det alltid har gjort. (Hardt & Negri 2009:249-260, ffa 251f.) Friheten är en annan sida av samma mynt. För att produktionen av det gemensamma ska kunna ske krävs rörelsefrihet för handlingar och tanke. Kanske, säger de, går det att tänka eller skapa affektiva mänskliga relationer på kommando, men resultatet kommer att blekna i jämförelse med vad som går att åstadkomma under frivilliga former. (Hardt & Negri 2009:270) Kapitalet måste dock delvis motverka denna frihet för att kunna förvandla den gemensamma produktionen till varor. I exemplet kunskap och forskning är det uppenbart att ett fritt utbyte av idéer och forskningsresultat lägger en grund för vidare forskning och gör att kunskapen har potential att växa exponentiellt. Men som vi såg tvingas kapitalet istället sätta hänglås på kunskapen för att över huvud taget kunna sätta en prislapp på den. (Hardt & Negri 2009:145f.) Denna motsättning är ett problem för kapitalet. Det måste tillåta en frihet som är tillräckligt stor för att produktionen ska äga rum - men inte större än att den kan privatisera de konkreta resultaten av det som producerats gemensamt.

Den entreprenör som hyllats och hyllas i nyliberal litteratur är på väg bort, menar Hardt och Negri. Istället präglas kapitalismen nu av stora ekonomiska organisationer som styrs av byråkrater - "suits" - snarare än drivna individer. Detta hotar kapitalets produktivitet och riskerar att lägga grunden för kapitalismens undergång. (Hardt & Negri 2009:297) Denna tendens förstärks av det faktum att det i de gemenskaper som producerar av fri vilja utanför de kapitalistiska relationerna produceras en subjektivitet - en passion för gemenskapen - som byråkraterna saknar. Det kan jämföras med det irakiska slagfältet, där amerikanska soldater ligger i underläge gentemot det irakiska motståndet just för att de inte har något att kämpa för - de är endast där för att de får betalt. (Hardt & Negri 2009:211) De är dock noga med att påpeka att detta krav på frihet står i minst lika stor motsättning till socialism⁶ som till kapitalism. (Hardt & Negri 2009:270-274) Kapitalistisk byråkrati och hierarki och statlig styrning har stora likheter och står båda i direkt motsättning till skapandet av det gemensamma.

5: Vägen ut ur kapitalismen - byggandet av allmänningar

Commonwealth är antikapitalistisk men den argumenterar som vi sett inte för socialism eller för

6 Ett system där ägandet och planeringen av ekonomin sker genom en formell kollektiv samhällsinstitution (t.ex. staten eller kommunen). Planeringen kan tänkas ske under diktatoriska, representativt demokratiska eller direktdemokratiska former. Dock innebär denna planering en disciplinär styrning av produktionen som är oförenlig med den frihet som Hardt och Negri menar är en förutsättning för effektivitet. (se bl.a. Hardt & Negri 2009:270) Se även definitionen av kommunism i fotnot på sid 12.

ökad statlig reglering av ekonomin. Tvärtom argumenterar den i flera fall för att kapitalism och socialism båda står i motsättning till ett fritt och produktivt samhälle och till skapandet av *the common*. (Hardt & Negri 2009:270-274)

Begreppet *the common* är mångtydigt och behöver minst två översättningar. Dels kan det översättas till vår gemensamma kollektiva kunskapsproduktion och det gemensamma forandet av våra liv och vårt samhälle (*det gemensamma*, se Hardt & Negri 2009:viii) Dessutom syftar det till en typ av institution eller plats (*allmänningen*) där denna produktion kan underlättas och försvaras från kapitalismens försök att inhägnas och "korrumpas" produktionens resultat. (Hardt & Negri 2009:370)

Institutionaliserade allmänningar är inte statliga och behöver inte ens vara formella. De kan istället ses som sociala, föränderliga strömningar, abstrakta platser som underlättar möten mellan människor, idéer och produktiva krafter. För att göra detta tydligare görs liknelser med *äktenskapet* eller *shopping*, två institutioner - eller sociala praktiker - som reproduceras genom människors handlingar. (Hardt & Negri 2009:355-360)

I slutet av *Commonwealth* presenteras en uppsättning politiska dagskrav, formulerade för att vara möjliga att ställa gentemot dagens makthavare och för att inte i sig skapa kommunism, men för att skapa bästa möjliga förutsättningar för att denna ska kunna växa fram underifrån. (Hardt & Negri 2009:380f.) Det krav som är mest relevant för vårt arbete utgörs av fri tillgång till alla frukter av det gemensamma, för att kunna använda dessa i fortsatt fri produktion.

Här åsyftas framför allt det gemensammans immateriella aspekter, då skillnaden mellan en ändlig biologisk allmänning och en oändlig immateriell allmänning tydligt erkänns. (Hardt & Negri 2009:381) Konkretiserat handlar det alltså om avskaffandet av alla typer av immateriella äganderätter - inklusive upphovsrätt, patent och varumärkesskydd. Samtidigt konstaterar författarna att dagens makthavare knappast kommer att möta dessa krav i någon större utsträckning. Lösningen blir att vi måste bygga alternativ. Genom våra fria och jämlika tillgång till det gemensamma har vi möjlighet att skapa konstant växande och stärkta allmänningar. (Hardt & Negri 2009:383)

"Never underestimate the power of a million amateurs with keys to the factory."

Chris Andersson - *The long tail*

Analysen av respektive bok är uppdelad under samma fem rubriker som teorin. Vi redogör här för de resonemang i empirin som stödjer teorin. I de fall empirin motsäger eller riskerar att hamna i konflikt med teorin har vi varit extra noga med att tydliggöra detta.

Analys: Free!

Free (Anderson 2009) handlar om "gratis" som ett sentida fenomen - byggt på att produktionskostnaderna för olika varor sjunkit drastiskt inte bara igenom industrialisering utan även den kommunikationsteknologiska utvecklingen. Boken belyser hur olika företag kan bedriva vinstinriktad verksamhet med en produkt som är gratis för slutkonsumenten, bland annat genom att outsourca delar av produktionen till internet. Denna produktion måste inte vara konkret, utan kan bestå av produktion av exempelvis uppmärksamhet och rykte. Facebook och Google är exempel, gratistjänster där användarna bara igenom att använda tjänsten utgör underlag för en massiv reklamexponering.

1: Den immateriella produktionens dominans och betydelse

Den immateriella produktionen får stort fokus i *Free*. Boken handlar till stora delar om (men inte uteslutande) immateriell produktion på internet där produktionskostnaderna för det som producerats har blivit så låga att de är för låga för att mäta. Mängden processor- och lagringskraft man får när man köper en dator fördubblas varannat år - det skulle med andra ord vara fem gånger billigare att

starta Youtube idag än var det var när det lanserades 2005 (Anderson 2009:77, 92). Anderson drar slutsatsen att "Bits" (Binary digits, enheter informationsdata) är industriella steroider på samma sätt som elektricitet eller ångkraft var, allt de rör förvandlar de till någonting som kostar mindre och presterar bättre. Och inte en gång - utan flera. Medan ångkraft är vad den var förbättras ständigt den mängd data som kan överföras på internet och den mängd processorkraft en dator besitter (Anderson 2009:13, 93). Kostnaderna för att tillhandahålla tjänster som till exempel emailservice, filmvisning etc. på internet halveras med andra ord vartannat år - och är så låga att de inte utgör någon egentlig kostnad i relation till antalet användare som använder tjänsterna (Ibid). Med bakgrund av det tydligt utpräglade resonemang Anderson genomgående för i *Free* (2009) angående den immateriella produktionens dominans anser vi att kopplingen till *Commonwealths* teori är välunderbyggd.

2: Värde skapas allt mer utanför arbetsplatsernas väggar

Anderson menar i *Free* (2009) att många i västvärlden idag har ett "kognitivt överflöd" som de disponerar över på sin fritid, eftersom de inte längre arbetar från soluppgång till solnedgång och sliter ut sig på fälten. Många lägger ner sin överskottsenergi på annat, till exempel igenom att bidra till olika *communities* eller titta på/producera filmer på Youtube, läsa/skriva på Wikipedia, använda/utveckla gratis programvara etc. Driften bakom dessa handlingar, eller den produktion som individer alltså axlar på sin fritid, beskrivs i *Free* (2009) vara i första hand att bidra till det sammanhang man tillhör, och att bidra till dess vitalitet (Anderson 2009:187,189). Andra motivationsfaktorer som gör att folk ägnar sig åt att bidra är att utvecklas på ett personligt plan (Ibid).

Anderson diskuterar kring hur man på en normal marknad styrs av ens knapphet på pengar, som får oss att hitta fram till produkter med stort överflöd (Anderson 2009:181). Detta är också hur marknaden anpassar sig efter konsumenterna och håller koll på vad vi är beredda att betala för. På internet däremot, där de flesta produkterna är mjukvara och inte finns i fysisk form, är många av produkterna gratis på marknadsplatsen. Här ur reser sig två ickemonetära marknader, "Attention economy" och "Reputation economy". Det här är ingen nyhet på den ordinarie marknaden - tv-program tävlar om *attention* och varumärken om *reputation*. På internet däremot har den inneburit att miljontals människor *efter* sina arbeten fortsätter producera varor och tjänster - och konkurrerar med företagen (Anderson 2009:187). Ett exempel på det är hur till exempel Wikipedia, som drivs av deras läsare och deras fåtal skribenter - som är en på tiotusen användare (Anderson 2009:128,130). Valutan i "The attention economy" blir uppmärksamhet, eftersom den uppmärksamhet man spenderar på andra står i relation till den uppmärksamhet man själv tjänar (Anderson 2009:182) Tid blir alltså den knapphet som vanligtvis utgörs av pengar (Ibid). Varför sker då denna produktion om folk inte får betalt i pengar? Enligt Anderson beror det inte på generositet eller altruism, utan driftkraften av självförverkligande och egenintresse i utveckling, men främst att bidra till den grupp man tillhör (Anderson 2009:187). En byteshandel beskrivs också i "The reputation market", där folk länkar till varandra, och "tjänar" på att till exempel göra goda rekommendationer av andra bloggar till sina blogggläsare, eftersom de då tjänar på de andra bloggarnas rykte och får "kapital" av att vara den som tipsat (Anderson 2009:183). Att "The reputation market" är ickemonetär i den mening att man inte handlar med pengar på den förhindrar dock inte att man inte kan tjäna pengar på den - till exempel igenom att som företag tjäna på någon

annans intjänade "reputation"-kapital, igenom att till exempel skicka varuprover till bloggare som de förhoppningsvis skriver om. Ett annat exempel är att bloggarna "tillvaratar" sitt uppmärksamhetskaptal och till exempel skriver en bok de sedan säljer. Eller att som IBM inkorporera Linux som folk utvecklat gratis på sin fritid i de servrar man producerar och säljer. (Jfr. Anderson 2009:kap12). Andersons resonemang kring hur produktion i stor omfattning sker utanför den traditionellare arbetsdagen faller i god ton med Hardt&Negris resonemang kring hur värdet skapas utanför arbetsplatsens väggar, och att företagets roll övergår till att tillvarata den produktionen.

3: Immateriell ekonomi bygger på konstruerad knapphet

Anderson diskuterar i *Free* (Anderson 2009:83) kring hur idéer är den ultimata handelsvaran - den saknar helt begränsningar och återproduceras till en marginalkostnad som är lika med noll. I affärsvärlden gör däremot företag sina pengar på att konstruera en artificiell knapphet av idéer igenom immateriella äganderätter. Anderson menar att patent och copyrightsskydd är försök att hålla tillbaka idéers naturliga spridning tillräckligt länge för att kunna tjäna pengar på dem (Anderson 2009:83). Anderson menar att dessa patent och copyrightsskydd förvisso skapades för att ge incitament till uppfinnare att göra det de gör, att ge dem en licens till monopol under en kortare period så att de "får igen" den möda de lagt ner på produkter, men slutsatsen som dras är att patent och lösningar som hemlighålls tillslut löper ut eller sprids - att idéer inte kan hållas tillbaka för alltid. Detta är ett tydligt exempel på hur Hardt & Negri i *Commonwealth* beskriver att företagen tvingas konstruera en knapphet som egentligen inte finns (Jfr samma rubrik, *Commonwealth*avsnittet). Anderson menar att fler och fler produkter bygger på just idéer istället för produkter, vilket går att jämföra med Hardt & Negris resonemang om en begränsad biologisk och en obegränsad immateriell allmänning. Detta gäller enligt Anderson särskilt på internet där saker som är gjorda av idéer snarare än molekyler snabbt blir gratis - men är inte begränsat till internet. Medicin är ett exempel, där det går från "upptäckten" av att en medicin fungerar "för att den bara gör det", till en process där man tar reda på varför den fungerar med molekylärbiologi, där man kan dra nya slutsatser och producera mera mediciner snabbare. Det som är viktigt i sammanhanget är alltså inte bara själva produkten, utan den information som ligger bakom, och hur den möjligen kan användas i andra sammanhang. (Anderson 2009:84).

Anderson diskuterar i *Free* (2009) kring några saker som kan upplevas som positiva följder av att folk bryter mot upphovsrättslagar ur företagares perspektiv. På sida 102 diskuteras det till exempel hur det är bättre att folk använder Microsofts produkter, om än piratkopierade, eftersom de kanske på sin arbetsplats efterfrågar de produkter de vant sig att använda. Samma sak menar Anderson gäller till exempel piratkopierade kläder vilket diskuteras på sida 205, där han diskuterar kring hur den omfattande piratkopieringen av kläder inte förstört marknaden, utan *förberett* den för kinesernas ökade inkomster och kanske till och med skapat mer behov än den mättat.

Ett annat resonemang som förs i *Free* (2009) är vikten av att företag anpassar sig till marknadens efterfrågan vilken i stor utsträckning utgörs av konsumenter som tillhör en generation där gratis tas för givet. Musikproducenter som vill behålla traditionell upphovsrätt och propagerar för vikten av att bli betalad för att kunna skapa har inte förstött marknaden de rör sig inom, och de möjligheter men även krav på entreprenörskap den medför sig (Anderson 2009:29). Alla de kampanjer som är

tänkta att göra kopplingar mellan stöld och piratkopieringar, försvårande kopieringsskydd och lagar har misslyckats - kraften av gratis musikedistribution individer sinsimellan har förändrat marknaden. Anderson diskuterar kring hur företag måste anamma en *max strategy* för att möta marknadens efterfrågan på gratis musik - till exempel igenom att se själva musikproduktionen som *marknadsföring* för deras konserter, merchandise etc. Piratkopieringen av till exempel musik bör alltså enligt Anderson ses som nutidens motsvarighet till dåtidens radio, en resurs för de som vill nå ut med sitt skapande istället för ett hot för de som är rädda att inte tjäna pengar på alla delar av produktionen (Anderson 2009:135ff).

Andersons resonemang om den konstruerade knappheten som återfinns i olika former på olika marknader, och konsekvenserna därav, står i samstämmighet med Hardt & Negris syn på vad dessa knappheter har för konsekvenser för marknaden och aktörer på den.

4: Produktivitet förutsätter frihet

Det går att göra kopplingar kring de ovan beskrivna resonemang som Anderson gör i *Free* kring patenträtt etc. till hur incitament till produktivitet kan fås på recept igenom frihet. Att produktivitet kräver frihet hänger tätt samman med det som skrevs i den ovanstående rubriken kring hur företag konstruerar knapphet och vad det innebär för informationsflöden. En tendens som Anderson beskriver på sidan 226 kring hur en växande grupp individer väljer att avstå sina patenträttigheter eftersom de föredrar att folk direkt utvecklar deras idéer, eller att de väljer friare former av licensavtal som till exempel "Creative commons", där författare, vetenskapsmän, konstnärer etc. friare kan välja i vilken utsträckning deras verk ska omfattas av frihet skulle kunna tolkas som en utveckling i linje med rubriken.

Anderson beskriver i *Free* hur gratis redan har en plats bland forskare som livnär sig på patentskydd - forskningstraditionen har sedan länge byggt på att utan att betala för det utnyttja det arbete andra redan har gjort igenom deras studier (Anderson 2009:225). Gratis inom patentvärlden är redan integrerat i den, efter den 17-årsperioden produkten patentskyddas löpt ut. I *Free* (2009:226) visar dock Anderson på hur en växande skara människor väljer att inte vänta så länge, de väljer att ifrånskjuta sig sina rättigheter och släppa ut sina idéer oavsett om det är ord, datakod, musik eller bilder tidigare än så under licenser som "Creative commons" eller olika open source-programvarulicenser, och hur en växande skara människor anser att gratis uppmanar till innovation igenom att göra det enklare för folk att bygga på och utveckla andras arbeten (Ibid). Jämförelsen är lätt att dra till de musiker som väljer att dela med sig av sina skapelser gratis för att dra uppmärksamheten till sig, och sedan förvandla det uppmärksamhetskapalet till pengar igenom till exempel ökade biljettintäkter vid konserter. Andersons diskussioner kring hur en växande skara individer motsätter sig de skydd deras produktioner och verk har rätt till, och hans resonemang om hur idéer aldrig kan stoppas även om de kan fördröjas av till exempel patenträtt, kan jämföras med Hardt&Negris kritik av till exempel patentskydd och de konsekvenser de har för produktiviteten.

5: Vägen ut ur kapitalismen - byggandet av allmänningar

Man kan utan svårigheter sätta Andersons kritik av copyrightskydd, hans resonemang om patenträttens begränsningar och hans framlyftande av alternativa skydd som t.ex. Creative commons i relation till *Commonwealths* beskrivningar av allmänningar, kreativa ytor för folk att

samspele på där vinsten av att kunna utveckla andras arbeten lyfts fram (Jfr. Anderson 2009:226, 83). Ett annat exempel är hur Anderson lyfter fram att det finns utrymme för flera arenor - prissänkligare individer kan välja att dra nytta av gratissamarbeten som till exempel Linux, medan företag som prioriterar riskminimering kan välja ett dyrare system, men där det finns någon att ringa om någonting inte fungerar (Anderson 2009:110ff). Efterfrågan är med andra ord diversifierad, och på marknaden finns utrymme för flera aktörer med olika strukturer på det de gör (Ibid). Ett annat resonemang som Anderson för, det om "The reputation"-market och "The attention"-market blir intressant i kontexten av allmänningar. Folk som engagerar sig i samarbetsformer på internet huvudsakliga motivationsfaktorer är alltså att bidra till den grupp människor de tillhör och att utvecklas personligt, inte att tjäna pengar på den produktion de faktiskt sysslosätter sig med (Anderson 2009:187).

Analys: Wikinomics

Wikinomics (Tapscott & Williams 2006) fokuserar på samarbeten i stor skala. De undersöker hur människor samarbetar över internet för att producera allt från uppslagsverk (Wikipedia) till operativsystem (Linux). Hur kan företag effektivisera och få nya produktidéer genom att använda sig av den kunskap som finns utanför företagets väggar? Kunderna har ovärderliga idéer till nya produkter, men kanske har de också förmågan att producera dessa produkter på egen hand? Vad är i så fall företagets förutsättningar för att tjäna pengar på denna produktion?

1. Den immateriella produktionens dominans och betydelse

Tapscott och Williams har den immateriella produktionens stora betydelse som en grundtes genom hela boken. De argumenterar för att företag som vill lyckas ska se på sig själva som samordnare av olika globala flöden av fysisk och immateriell produktion och inte som i första hand producenter av fysiska produkter. Ett tydligt exempel är stycket om BMW, som enligt dem ser som sin främsta uppgift att utveckla de centrala och för BMW unika design- och mjukvaruegenskaperna, medan huvuddelen av den faktiska fysiska produktionen kan skötas av någon av alla de kompetenta underleverantörer som finns att tillgå. Tapscott och Williams uppger att bland de främsta bilmärkena utgör elsystemen - en av de mer komplexa och mjukvaruberoende komponenterna - över hälften av bilarnas värde. (Tapscott & Williams 2006:230f) Detta stämmer mycket väl överens med Hardt och Negris teori om den immateriella produktionens dominans.

2. Värde skapas allt mer utanför arbetsplatsernas väggar

Även denna punkt får stort stöd i *Wikinomics*. I kapitlet "The Peer Pioneers" beskrivs hur stora nätverk av löst organiserade personer tillsammans kan producera mycket effektivt. Några av paradexemplen är Wikipedia och rörelsen för fri programvara, däribland Linux. Datorföretaget IBM hör till de företag som lärt sig att använda Linuxcommunityts gratisarbete för att själva tjäna stora pengar. Tidigare producerade IBM själva mjukvara till sina datorer, mjukvara som ofta var så hårt styrd att den inte gick att använda på andra datorer än IBMs egna. IBM märkte dock att denna strategi ledde till fallande vinstmarginaler, och bestämde sig för att prova något nytt. Runt millennieskiftet började IBM sälja sina datorer och servrar med Linuxprogramvara. De

programmerare som fortfarande jobbar på IBM skapar inte längre egen programvara, utan fokuserar framför allt på att modifiera Linuxprogramvaran för optimal funktionalitet på IBMs hårdvara. IBM måste låta dessa modifieringar fortsätta vara gratis, men det gör inte det hela till en förlustaffär. IBM beräknar att de sparar en miljard dollar per år på denna strategi. (Tapscott & Williams 2006:77-83)

Författarna undersöker även hur flera företag effektiviserat sina avdelningar för forskning och utveckling genom att använda sig av idéer och arbetskraft som de hämtar utanför företagets pool av anställda. Ett exempel är Procter & Gamble, som satt upp som mål att 50 % av deras idéer till nya produkter och tjänster ska komma från källor utanför företaget senast 2010. (Tapscott & Williams 2006:106) De citerar även forskningskonsultföretaget Forrester, som menar att företag borde ha som mål att hämta alla sina innovationer utifrån. Tapscott och Williams anser dock att detta är att gå något för långt, eftersom det konkurrenskraftiga företaget bör sitta på några unika patenterade innovationer (Tapscott & Williams 2006:118).

Metoderna för att införliva externa idéer är flera. Ett sådant exempel är InnoCentive, en hemsida där företag anonymt kan efterlysa lösningar på specifika problem som uppstått i produktutvecklingsprocessen. Syftet är att hjälpa företag hitta den kompetens som gömmer sig bland forskare, studenter, hobbyfantaster - och andra företags anställda. (Tapscott & Williams 2006:97f) InnoCentive bygger dock framför allt på tanken att förmedla enskilda personers lösningar till företag, snarare än att slå mynt av kollektiv intelligens och kreativitet. Författarna menar att InnoCentive på denna punkt skulle ha mycket att vinna på att lära av Linux och open source-rörelsen. Genom att möjliggöra för grupper av användare att samarbeta kring enskilda problem skulle den kollektiva intelligensen kunna öka effektiviteten med vilken problemen löses. Det finns dock exempel på användare som spontant försökt uppnå detta. På universitet i USA, Indien, Kina och Tyskland finns studentgrupper som tillsammans arbetar för att lösa problem som postats på InnoCentives hemsida. (Tapscott & Williams 2006:121f)

Samtliga dessa exempel stödjer tydligt tesen att företag i allt större utsträckning söker omvandla produktion som sker i det omgivande samhället till värde.

3. Immateriell ekonomi bygger på konstruerad knapphet

Tapscott och Williams argumenterar igenom hela boken mot den totala inlåsning av immateriell egendom som fram tills nyligen varit praxis inom de flesta företag. Som vi kommer se under nästa punkt menar de att denna inlåsning hotar produktiviteten. Trots detta finns det dock gränser för friheten. De menar att även om det är essentiellt att utveckla strategier för att ta del av konsumentdriven innovation och öppna utvecklingsnätverk så är det lika viktigt för företag att de faktiskt lyckas identifiera sina centrala immateriella tillgångar - och ser till att skydda dessa med patent och upphovsrätt. (Tapscott & Williams 2006:182)

Ett exempel på detta är vad de i kapitlet "The New Alexandrians" beskriver som Science 2.0 - kollaborativ forskning. Det öppna forskningssamarbetet Human Genome Project - ett projekt som syftade till att kartlägga mänskligt DNA, där både läkemedelsföretag och universitet deltog - målas upp som en solskenshistoria. Alternativet till denna öppna grundforskning hade varit att fortsätta en

vinstdriven tävling i att patentera fragmenterade DNA-sekvenser, vilket hade fått till följd att kartläggningen av hela den sammanhängande DNA-kedjan hade tagit betydligt längre tid. Följden av detta hade varit stora effektivitetsförluster - och stort mänskligt lidande på grund av försenade läkemedel. Att grundforskningen är fri och öppen betyder dock inte att företagen inte ska skydda de framforskade slutprodukterna - läkemedelspatenten blir minst lika viktiga i den nya ekonomin som de varit tidigare. (Tapscott & Williams 2006:151-182) Precis som Hardt och Negri menar så ser vi här hur den konstruerade knappheten inte är en förutsättning för produktion, men däremot en förutsättning för att kunna tjäna pengar på resultaten - förvandla dem till värde.

4. Produktivitet förutsätter frihet

I kapitel 9 - "The Wiki Workplace" - beskriver författarna fördelarna med arbetsplatser byggda på samarbete och utrymme för fritt spenderad tid och oplanerade kreativa initiativ. Med stöd i de exempel vi sett under punkterna ovan, och med ett antal nya, argumenterar de för att effektiva arbetsplatser måste montera ner gamla hierarkier till förmån för en mer oortodox syn på hur beslut tas, hur de anställda samarbetar och hur de spenderar sin tid. (Tapscott & Williams 2006:263) Ett exempel är Google, som låter de anställda använda 20 % av sin tid helt fritt till personliga projekt. Resultatet är inte bara gladare anställda. Enligt Googles VD Eric Schmidt kommer så gott som alla Googles nya produktidéer från de projekt som de anställda utvecklat under denna fria tid. (Tapscott & Williams 2006:260) Vi ser här hur Google försöker skapa en produktiv frihet inom företagets väggar, ett sätt att undvika att den byråkratisering som Hardt och Negri varnar för dämpar kreativitet och produktivitet.

I ett annat sammanhang beskriver de remix- och mashupkulturen. De citerar Lawrence Lessig, professor i juridik vid Stanford Law School, som menar att människor har remixat kultur sedan urminnes tider. Innan kulturella uttryck kunde spelas in elektroniskt gjordes detta genom att människor återberättade sagor och berättelser för andra. Senare i historien har vi använt gemensamma kulturella referenser i form av filmer eller tv-serier som en grund för skämt eller diskussioner. (Tapscott & Williams 2006:137) Idag kan detta remixande lätt ta nya och mer avancerade former. Filmklipp kan klippas samman och spridas på internet. Musiker har använt liknande remixteknik i stor skala, och då framför allt hiphopartister. Artister som Public Enemy blev stora genom att göra just det - klippa samman stora mängder ljudklipp från många olika källor. Sedan dess har skivbolagen dock gått till domstol för att få stopp på detta remixande, och idag är det enda sättet att få sprida en remix att få varenda liten bit i ljudkollaget godkänt av respektive upphovsättshavare. Tapscott och Williams menar att detta har lett till en vikande musikalisk innovation och kreativitet, och oroar sig för att de mest kreativa rösterna tystas. (Tapscott & Williams 2006:138)

Tesen om produktivitetens koppling till frihet är naturligtvis tydligt kopplad till det faktum som vi sett under punkt två ovan - att allt mer potentiellt värde skapas utanför arbetsplatserna. Detta förutsätter att företagen måste hålla sig väl med de människor som frivilligt bidrar med gratis arbetskraft. Företagen kan bara "låna" den kollektiva visdom som egentligen tillhör massan, och om de vill behålla denna så måste de kontinuerligt förtjäna massans förtroende, annars lämnar de företaget. (Tapscott & Williams 2006:208f.)

Författarna låter Jim Griffin, tidigare teknikansvarig på Geffen Records, sammanfatta budskapet med ett uttalande som inte bara gäller musikindustrin: "at some point, the music industry must come to a realization that they can hold a great deal more in an open hand than they can in a closed fist." (Tapscott & Williams 2006:142) Citatet, liksom exemplen ovan, visar att Tapscott och Williams till fullo erkänner giltigheten i Hardt och Negris resonemang. Utan frihet faller produktiviteten.

5. Vägen ut ur kapitalismen - byggandet av allmänningar

Wikinomics menar sig, till skillnad från *Commonwealth*, inte vara något antikapitalistiskt manifest. Tvärtom lägger de stor energi på att betyga att deras demokratiska, frihetliga och kollektivistiska retorik inte är detsamma som kommunism eller socialism. (Tapscott & Williams 2006:16f) De citerar Linus Torvalds, den ursprungliga initiativtagaren bakom Linux, som menar att open source-programvara är själva förutsättningen för en verkligt fri företagsamhet inom mjukvaruvärlden. Utan open source skulle marknaden bara bestå av en uppsättning företag som var och en hade monopol på sina egna produkter - inom open source-världen råder istället full etableringsfrihet och frihet. Eller som Torvalds formulerar det: förutsättningen för kapitalism och "motsatsen till socialism". (Tapscott & Williams 2006:91f)

Frågan är dock om denna "kapitalism" eller "etableringsfrihet" inte är just detsamma som det Hardt och Negri skulle kalla för en kommunistisk tendens som existerar mitt ibland oss. Det är tydligt att rörelsen för fri programvara kan ses som ett praktexempel på den typen av allmänningar som Hardt och Negri talar om, en institutionaliserad med flexibel form av samarbete där den gemensamma produktionen formas till konkreta resultat.

Det är tydligt att Tapscott och Williams positionerar sig mot socialism på samma sätt som Hardt och Negri gör. Motsättningen kapitalism-kommunism blir här delvis kosmetisk. I *Wikinomics* är "kapitalism", till skillnad från i *Commonwealth*, ett starkt positivt laddat ord, men begreppet har dock knappast samma betydelse här som hos Hardt och Negri. Hos Tapscott och Williams används ordet, i amerikansk nyliberal tradition, i princip synonymt med "frihet", vilket förvirrar diskussionen men vid närmare granskning innebär att motsättningarna på denna punkt blir mindre dramatiska.⁷

Det finns dock också mycket stora motsättningar. *Wikinomics* författare är ute efter att sälja konsultation till företagsledare med syftet att tjäna pengar på ekonomins utveckling. De är tydliga med att denna utveckling inte får gå för långt. Där Hardt och Negri argumenterar för ett fullständigt avskaffande av immateriella rättigheter är Tapscott och Williams, som vi sett under bland annat punkt tre ovan, för att företag ska vakta sina mest strategiska immateriella tillgångar noga.

7 Kapitalism är här synonymt med fri marknadsekonomi. Detta bygger i sin tur på tanken på homo economicus - fria och välinformerade individer som är engagerade i fritt utbyte på en marknad. Hardt och Negri skulle inte hålla med om att individen kan ses som oberoende av sin omgivning på detta sätt (t.ex. Hardt & Negri 2009:320), och människosynen hos de olika författarna är därför allt annat än lika. Se även deras definition av kapitalism på sid 6

"It sure rains on our parade
But the wind will change the clouds will fade
A change will come eventually
So says Karl Marx and history"

Randy - "Karl Marx and history"

Vi har i analysdelen visat att det finns stora överensstämmelser mellan de teorier som läggs fram i *Commonwealth* och det sätt på vilket de båda businessmanifesten beskriver ekonomins förändring. Punkterna ett till fyra, som baseras på *Commonwealths* beskrivning av ekonomins utveckling, kan läsas som rena empiriska belegg för teorin. Denna slutsats är i sig intressant och vi anser att det vore intressant att vidare undersöka och belägga dessa förändringar.

Teorins femte punkt, som är av mer normativ natur, är delvis mer problematisk, framför allt i relation till *Wikinomics*. Vi har här sett ett antal motsatser i termer av hur dessa förändringar ska tacklas. Det är på sina håll tydligt att businessmanifesten har som främsta uppgift att visa hur det strategiska företaget kan tjäna pengar på förändringen, medan *Commonwealth* utger sig för att representera ett bredare underifrånperspektiv. Vi kommer i denna avslutande diskussion att fokusera desto mer på den andra frågeställningen - vilka möjligheter till samverkan samt vilka potentiella konflikter som finns mellan perspektiven.

Vad är en marknad?

Vi har sett att författarna beskriver utvecklingen med radikalt olika ordval. Under punkt fem kunde vi se hur *Wikinomics* positionerar sig mot socialism och ställer kapitalism som socialismens motsats. Hardt och Negri positionerar sig istället mot både kapitalism och socialism och ställer allmänningen och vad de kallar kommunism som båda dessas motsats. Det paradoxala blir här att det resonemang av Torvalds som utvecklas i *Wikinomics*, där den allmänning som utgörs av open source-programvara beskrivs som förutsättningen för kapitalism. Är det Hardt och Negri som

definierar om kommunism, eller är det Tapscott och Williams som - via Torvalds - ger orden kapitalism och marknad nya betydelser? Att använda begreppet marknad här kräver en fullständig omdefiniering av detsamma - eller åtminstone ett byte till en ickemonetär valuta. Här blir Andersons definitioner av drifter på internetmarknader, "The reputation market" och "The attention market" extra intressanta, där "valutan" utgörs av "attention" eller "reputation", och den enda knappheten är investerad tid. De huvudsakliga motivationsfaktorer som ligger till grund för en individs handlande på dessa marknader beskrivs i *Free* vara viljan att bidra till det sammanhang man tillhör, och att utvecklas på ett personligt plan. Frågan är om individen upplever sig hämmas av att någon annan tjänar pengar på deras skapande, som i fallet när IBM inkorporerar Linux i de servrar de säljer, eller om individen bara upplever att det är ytterligare belöning i form av attention / reputation, personlig utveckling och en känsla av bidragande, och att det därför är positivt för det gemensamma att någon kan tjäna pengar på det även om det inte är en själv.

Konflikt & maktbalans

Vi tror att ingen av parterna nödvändigtvis behöver vara särskilt misstänksamma mot den andra parten. Båda kan dra åt samma håll, vilket kan ligga till grund både för ökade vinster för företagen och växande allmänningar. Där Hardt och Negri är rädda för att kapitalet ska korrumpna dessa allmänningar argumenterar *Free* och *Wikinomics* för att företagen inte kan stöta sig med sin gratis arbetskraft och sina kunder utan att uppleva fallande vinster. Här anser vi inte att svaret är givet, och beror på en maktbalans som kan förändras. Facebook som erbjuder sina användare en plats att mötas på måste alltså i viss utsträckning bemöta deras kunders krav på deras arena - om deras reklam, integritetsintrång eller censur blir alltför omfattande och störande kommer det ge incitament till nya plattformar med användarvänligare uttryck. När öppna alternativ som Diaspora* (www.joindiaspora.com) och OneSocialWeb (www.onesocialweb.org) växer fram måste Facebook för att behålla sitt monopol ta bättre hand om sina användare.

Det viktiga är att inte, som Terranova och Žižek gör i bakgrundslitteraturen, överskatta kapitalets makt. De enskilda företaget har förvisso i det närmaste absolut makt över sina anställda, men kapitalismen som helhet är en social process som inte nödvändigtvis enbart utvecklas mot att bli starkare och starkare. Kapitalismen kan mycket väl rymma utvecklingstendenser som underminerar densamma. Enskilda företags intressen är inte nödvändigtvis detsamma som hela kapitalismens intresse som system. Självklart kommer det att finnas mängder av tillfällen då allmänningar kommer behöva försvaras mot kapitalets angrepp, så som Arvidsson förespråkar, men det kan också vara så att enskilda företag gör stora pengar på en utveckling som i längden underminerar densamma. Det är absolut inte omöjligt att se en utveckling där kapital och kommunism drar åt samma håll på kort sikt.

Att outsourca till allmänningen

En intressant reflektion att göra är det faktum att såväl Anderson som Tapscott och Williams förordar att företag ska outsourca arbetsuppgifter för att minska sina utgifter. Denna outsourcing ska dock inte ske till låglöneländer eller frihandelszoner, utan till de produktiva sammanhang som Hardt och Negri skulle kalla för kommunistiska allmänningar. Frågan att ställa är vad detta för konsekvenser för det politiska projekt som beskrivs i *Commonwealth*. Betyder det att denna utveckling stärker kapitalismen? Eller innebär den tvärt om att stora företag genom sitt agerande

bidrar till ett stärkande av allmänningarna, och ett steg mot vad Hardt och Negri valt att kalla kommunism?

Tapscott och Williams antyder tidigt att de ämnar att svara på dessa frågor: "While some fear mass collaboration will reduce the proportion of our economy that is available for profitable activity and wealth creation, we will show the opposite." (Tapscott & Williams 2006:17) Vi anser dock att de misslyckas med det. Det de visar är hur enskilda företag kortsiktigt kan tjäna stora pengar på utvecklingen, men det är uppenbart att denna effektivisering också leder till avskedanden och till att en mindre del av produktionen sker inom den officiella ekonomin. Vi anser att detta kan jämföras med tidigare automatiseringar inom industrin, där nya effektiva maskiner kraftigt minskat behovet av arbetskraft. Idag heter dessa maskiner Internet och fri produktion. Här ser vi också en möjlig konflikt och - förutsatt att denna utveckling fortsätter - en fråga som kommer att behöva besvaras. Vad händer med de människor som står utan jobb när den strukturella arbetslösheten ökar genom dessa effektiviseringar? Var hamnar vinsterna från dessa effektiviseringar? Kommer vi att se fördjupade klassklyftor, eller tvärt om kortade arbetsdagar där alla delar på de arbeten som finns? Här ligger den stora konflikten mellan ett kortsiktigt, företagscentrerat perspektiv och ett helhetsperspektiv på samhället och ekonomin.

Litteraturförteckning

Anderson, Chris (2009). *Free. The future of a radical price*. London: Random House Business Books

Arvidsson, Adam (2002). "Grundrisse och det allmänna intellektet" *Fronesis* nr. 9-10 s. 22-41

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red) (2005). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur

Bryman, Alan (2008). *Social research methods*. Oxford: Oxford university press

Carlstedt, Martin (2003-2004) "Aristotelisk dygdetik och deliberativ demokratiteori. En jämförande idéanalys" *Statsvetenskaplig Tidskrift* Årgång 106 nr 2 s. 125-145

Dyer-Whiteford, Nick (2007). "Commonism" *Turbulence* nr. 1 (<http://turbulence.org.uk/turbulence-1/commonism>)

Hardt, Michael & Negri, Antonio (2009) *Commonwealth*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press

Lundquist, Lennart (1993). *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur

Tapscott, Don & Williams, Anthony D. (2006). *Wikinomics. How mass collaboration changes everything*. London: Portfolio

Terranova, Tiziana (2001). "Gratis arbetskraft: Att producera kultur för den digitala ekonomin". *Fronesis* nr. 6-7 s. 92-115

Thompson, Denise (2009, juli). "'Beyond left and right' or 'the end of ideology'? Comparing two discourses." Paper presenterat vid Australian Social Policy Conference, Sydney, Australien.

Žižek, Slavoj (2004). *Organs without bodies: Deleuze and consequences*. New York: Routledge